

Akademie výtvarných umění v Praze
Studijní program Výtvarná umění
Ateliér Malířství IV Marka Meduny

DIPLOMOVÁ PRÁCE

SVĚT BEZ VĚDOMÍ
A WORLD WITHOUT CONSCIOUSNESS

Vypracoval: Ondřej Minář

Vedoucí diplomové práce: MgA. Marek Meduna Ph.D.

Oponentka diplomové práce: Mgr. Barbora Kundračíková Ph.D.

Akademický rok 2020/2021

Dlouhodobě se věnuji krajinomalbě a postupně se propracovávám k malbě figurální. V obou případech nesleduji narativní ani didaktické působení obrazu. Důležitá je pro mě trvalost obrazu, postupné odkrývání a atmosféra, autenticita a jistá míra krásy a poezie, která neztrácí kontakt s prachem země a lhostejností prostoru, vše s vírou v zobrazivou malbu, její sílu a schopnost sugesce. Jednou z důležitých motivací mého malířského snažení je nepochybně emocionální zaujetí a fascinace. Předměty této fascinace jsou různé, od viděné skutečnosti přes paměť a sny až k teoretickému poznání vědy. Neustálá přítomnost vědomí ve standardech západního životního stylu mě přivedla k přemýšlení o alternativách a k vizím světů pozorovaných bez dogmat lidského uvažování. Postupně jsem od fantazijních světů a času zbavených pozemských krajin obrátil pozornost ke světu, který je nelidský a cizí, ale přitom velmi reálný – planetě Mars.

Shromáždil jsem více než 2000 fotografií z dostupných zdrojů, převážně z povrchových vozítek, která na Mars v rámci několika misí vyslala NASA (prvního úspěšného kontaktu s povrchem Marsu dosáhl sovětský vesmírný program, sonda se však krátce po přistání poškodila) a ve snaze vyhnout se romantizujícímu snění jsem nešetřil časem ani úsilím při studiu současných vědeckých poznatků o Marsu.

V porovnání s pozemskou krajinomalbou je přístup ke krajině Marsu samozřejmě jen zprostředkovaný, schází nám přímá zkušenost a paměť. Pokusy o vcítění jsou limitované také dlouhodobou adaptací člověka podmínkám na Zemi a z toho plynoucího vnímání toho, co jako lidé považujeme za přirozené. Ve výsledku je maximální přiblížení se krajině Marsu omezené na věcné analýzy počasí, chemického složení, teplot, tlaku a dalších měřitelných charakteristik, a na množství zveřejněných snímků kolísavé kvality z velmi vzdáleně ovládaných kamer sondy, pohybující se relativně malým prostorem v pustině cizího světa.

Navzdory těmto limitům bychom však měli být schopni vytvořit přiměřeně přesvědčivé vědecké rekonstrukce - obrazy, přirozeně poplatné aktuálním poznatkům. V mém pojetí by se však obraz neměl nikdy příliš shlédnout v ryze vědeckém přístupu. Obraz není produktem vědecké práce, může však reprezentovat falešnou vědu nebo (slovy Richarda Dawkinse) “špatně poetickou vědu”. Vědecké poznání postupně otevírá básnické fascinaci světy a místa nedosažitelná a vzdálená, ale přesto, jak věříme, reálně existující. Popisy vesmírného prostoru a jeho prvků jsou i ve své zanedbatelnosti vůči dosud nepopsanému, natolik fascinující a děsivé, že snesou srovnání s náboženským citem, avšak s významným rozdílem – chybí zde vědomý činitel. Uvědomění si jeho zbytnosti v sobě však nese osvobozující chlad nezaujatosti.

Podobně jako o rovnováhu mezi chybami prvního a druhého řádu je mi blízké usilovat o vhodný poměr fakticity a básnictví.

Poetické zaujetí, údiv a emocionální pohnutí jsou pro mě důležité součásti umělecké tvorby, nicméně je pod jejich vlivem snadné podlehnout pokušení vágní sebedramatizace a promítat do díla volání o pomoc, pozornost či útěchu a pod maskou umělecké hloubky propadat ezoterismu a neurčitému filosofování.

Jedním z rozhodnutí učiněných před začátkem práce tedy bylo, že nevytvořím sérii vědeckých ilustrací, ani emotivní a nijak výjimečné putování “krajinami mého nitra”.

Marsovská krajina je pustá, chladná a prašná, “ledová” poušť beze stopy vlhkosti, plná nekonečných kamenitých plání, obrovských kaňonů a hor. Její syrovost je ve zjevném nesouladu s tím, co bychom mohli označit krásnou romantickou krajinou. Je také překvapivě obtížné přijmout představu krajiny zcela prosté života i smrti. Nám tak známé jevy jako vítr a počasí, roční období, východ a západ slunce, zdě ztrácejí svůj domestikovaný charakter a přirozený vliv na životní rytmus a stávají se neviditelnými nepersonifikovanými projevy neustálého rytmického pohybu planety, banálními proměnami podmínek nad dokonale anorganickou krajinou - nekrajinou – povrchem hmoty. Tato cizost, filosoficky neexistující skutečnost vzhledem k absenci vnímání, skutečnost zbavená lidského konstruktu účelu a ubíjejícího vlivu vědomí mě dlouhodobě lákala k ponoření se do pustiny vzdáleného světa, který je natolik odlišný, že vzbuzuje údiv, strach a podněcuje představivost, ale zároveň je dostatečně podobný Zemi, aby mohl být lidskému myšlení rámcově pochopitelný.

Dovolím si několik věcných orientačních srovnání: Sluneční den na Marsu (nazývá se Sol a není součástí jednotek SI) je průměrně jen o necelých 40 minut delší než den na Zemi. Naproti tomu marsovský rok je bezmála dvakrát delší než rok pozemský. Plocha povrchu Marsu je téměř srovnatelná s rozlohou souše na Zemi. Krajina rudé planety může být za jistých podmínek také vizuálně podobná některým pozemským pouštním oblastem, například Ostrovu Devon v Kanadě (je známý jako největší neobydlený ostrov světa); či poušťi Atacama v Chile. Gravitace Marsu je ve srovnání se zemskou přitažlivostí přibližně třetinová. Díky tomu mohly na povrchu vyrůst také násobně vyšší útvary, včetně štítové sopky Olympus Mons, která je s průměrem přes 600 km a výškou 27 km největší známou horou sluneční soustavy. Na téměř šestině délky rovníku Marsu se rozkládá systém kaňonů nazvaný Valles Marineris. V největších hloubkách sahá až 10 km pod povrch planety, s délkou bezmála 4000 km je nepřehlédnutelný i při pohledu z vesmíru a svou šířkou se místy vyrovná 500 km délky největšího kaňonu na Zemi (údolí Tibetské řeky Brahmaputry). Atmosféra Marsu, tvořená převážně oxidem uhličitým, je

velmi řídká. Její hustota dosahuje přibližně jedné setiny hustoty atmosféry zemské, a má za následek jeden ze zajímavých vizuálních rozdílů: světlo odrážené od povrchu planety se řídkou atmosférou pohybuje velmi snadno a efekt vzdušné, atmosférické perspektivy je při pohledu z povrchu nepatrný. Světlo jednoduše nemusí projít tak hustou masou vzduchu jako na Zemi a našim podmínkám přivyklému pozorovateli by se například vzdálené hory zdály být výrazně blíže než by ve skutečnosti byly, stíny by neztrácely se vzdáleností svou hloubku a vzdálené pásma hor by neměla svůj pozemsky typický charakter namodralých siluet. Tento efekt je ovšem velmi často otočen vzhůru nohama ve chvíli, kdy v sobě řídká atmosféra nese ohromná množství písku a jemného prachu, který v závislosti na složení zbarvuje nebe planety do typicky rudého až bledě žlutého tónu. Tyto masy prachu nezřídka přerůstají v gigantické prachové bouře regionálního i celoplanetárního rozsahu. Mohou dosahovat výšky v řádech nižších desítek kilometrů a změnit planetu při pohledu z vesmíru na dokonale hladkou jednobarevnou kouli.

V zobrazivém pojetí malby je však poměrně obtížné pouze s pomocí faktických znalostí podmínek a jejich zjednodušenému vizuálnímu působení dosáhnout přesvědčivého živého obrazu neznámé krajiny. Abych si co nejlépe přiblížil objemnost, hmotnost a osvětlení prvků alespoň předního plánu obrazu, postavil jsem si v ateliéru model výseku povrchu Marsu v životní velikosti o rozměrech 2x2 metry. Na Marsu početné čedičové balvany byly poměrně snadno napodobitelné. Jemný prach oxidu železitého (majícího hlavní podíl na cihelně rudém zbarvení planety) a dalších prvků se mi nakonec podařilo napodobit směsí koření - konkrétně kurkumy, skořice, černého pepře a papriky, smíchané s velkým množstvím jemné mouky. V této poměrně tvárné směsi jsem pak s pomocí nafouknutých gumových balónků modeloval drobné písečné duny naváté přízemním větrem. Pro svrchní nejjemnější vrstvu poprašku jsem přímo nad modelem rozbrousil pískovcový kámen z akvaristiky. Postupně sedající nažloutlý prášek vytvořil v záhybech kamenů velmi živé detaily a přirozeně uhladil místy kostrbaté linie ručně tvarovaných dun.

Navzdory mému zaujetí stavbou a navzdory jeho pracnosti jsem model od začátku vnímal jako pomůcku pro malbu. Chtěl jsem dosáhnout dílčího zpřítomnění alespoň malého kousku povrchu Marsu, a přiblížit se tak plenérové malbě, přestože v principu šlo spíše o zátiší. Jako model byl výsledek přesvědčivý, ovšem malířské zpracování na několika obrazech mělo příliš výrazný právě charakter zátiší a scénického pozadí, spíše, než široké krajiny s hmotným prvním plánem. Nakonec jsem se musel smířit se skutečností, že zvolená metoda byla v mém rukopisu vzdálená krajinomalbě a prostorovosti více než předchozí studie na základě fotografií. Snaha modelem alespoň částečně nahradit plenérový kontakt s nedostupnou krajinou vyšla naprázdno.

Obrazy marsovského světa nakonec vznikaly v rovnovážné syntéze představivosti, vcítění, fotografických podkladů i přímého pozorování kamenů a jiných jednotlivostí. Soubor těchto obrazů jsem doplnil autoportrétem situovaným na pozadí Marsu podobné pusté krajiny. Funguje zde nejen jako reprezentace mého zájmu o figuru a její vazbu na krajinu v mezích plochy obrazu, ale i jako svého druhu podpis. Jeho nejednoznačností, absencí ochranných prvků či skafandru a výrazem jsem se pokusil decentně naznačit nefyzickou přítomnost vědomí, volný pohyb po vzdáleném světě. Drobnější plenérové krajiny fungují jako nenásilný kontrapunkt k marsovským výjevům, postupně však odhalující jistou spřízněnost v absenci času, zvuku i vědomé vůle. V intuitivním vnímání ikonické difference neskrývám malířské prostředky a jejich dvojznačnost. Tu rád subtilně podporuji na více rovinách, kdy se malbou snažím vyjádřit okouzlení i děsivost zároveň, zvolenými úhly pohledu i atmosférickými podmínkami postupně otevřít motiv pochybnostem, zda se díváme na Mars či Zemi, ať už v současnosti či jiném čase.

V Praze dne 23.8. 2021

Ondřej Minář